

GOGA

BREZ MILOSTI

ANTOLOGIJA SODOBNE
SLOVENSKE KRATKE PROZE

Kazalo

9	Predgovor	78	Miha Mazzini MUHE
13	Drago Jančar ULTIMA CREATURA	88	Jani Virk VRATA
28	Milan Kleč SPREJEM	96	Andrej Blatnik MOČ BESEDE
30	Desa Muck NAJSTNIKI	97	Suzana Tratnik ZA IRINO FILOZOFIJO M. U. K.
48	Vinko Möderndorfer ZADNJA KINO PREDSTAVA	101	Mojca Kumerdej KACA
63	Boris Kolar FARAONSKE MRAVLJE	113	Tomaž Kosmač KO JEBE
66	Maja Novak ZAROTA	128	Tadej Golob NEKAJ O MARIBORU
72	Mirana Likar JUTRO ZADNJEGA DNE	141	Veronika Simoniti KRETA
		154	Andrej E. Skubic ANDALUZIJSKI PES

171	Dušan Čater SONCE, KAJ?	230	Sergej Curanović PLAVALEC
174	Katarina Marinčič ŠAMPANJEC	241	Goran Vojnović MESTO JE PRAZNOVALO
176	Dušan Šarotar HAUSTOR	263	Vesna Lemaić DEZODORANT
197	Franci Novak SESTOPANJE	265	Andraž Rožman ZGODBA O ČLOVEKU, KI JE OSTAL NA NOGAH
200	Sebastijan Pregelj ZAJEC, SLON IN SINJI KIT	286	Anja Mugerli LIPA
205	Arjan Pregl ZAPUŠČINA	292	Nejc Gazvoda KLIC
210	Polona Glavan NATTE	295	Ana Schnabl ANA
214	Agata Tomažič JAJCE	305	Eva Markun BREZ MILOSTI
222	Jedrt Maležič MICHAEL JACKSON JE IMEL SAMO RAD OTROKE		

Predgovor

33 let, 33 avtorskih imen ... in koliko bi jih še lahko dodali! Kazalo zgovorno priča o rezultatih, zato bo na tem mestu treba najprej nagovoriti to, kar je ostalo zunaj knjižnih platnic. Že bežen pogled bo razkril, da v knjigi ni del preminulih avtoric in avtorjev, tudi tistih, ki so odločilno zaznamovali slovensko literarno sceno. Če bi knjiga izšla le kakšno leto prej, bi bil vanjo vključen duhovit, oster, vedno svetovljanski Andrej Morovič (1960–2022), ki je prepoznavno vplival na generacijo rojeno v sedemdesetih letih. V antologiji tako tudi ni prve dame slovenske kratke proze, Maruše Krese (1947–2013), in zgodbe iz zbirke *Vsi moji božiči* – pretresljive izpovedi samske matere, obsojene na vlogo muze, ker za pisanje v hiši, polni otrok in beguncev iz vojne Bosne, ni bilo minute tišine in miru. Lahko bi pobrskali tudi globlje, prevetrili arhive slovenske povojne književnosti in našli številna imena, ki bi si prav tako zaslužila svoje mesto na seznamu gradnic in gradnikov žanra kratke proze. Morda bi lahko vključili tudi katero od številnih zgodbo Ivanke Hergold, ki se je s ponatisom kulturnega romana *Nož in jabolko* končno znova

vrnila v zavest slovenske literarne zgodovine. Izpuščeno je marsikatero ime, ki je pomembno zaznamovalo svoje obdobje, a nato iz različnih razlogov utihnilo.

Vsaka izbira terja zamejitve in ta, ki zaokroža priučočo zbirko, je bila pogojena tudi z zunanjimi dejavniki: antologija izhaja v letu, ko je Slovenija glavna gostja Frankfurtskega knjižnega sejma, predstavlja avtorice in avtorje v živem ustvarjalnem zamahu, pokriva pa čas nekje od osamosvojitve (oz. poznih osemdesetih) do recentnih izdaj. Pri izbiri sva se urednici opirali na seznam prejemnic in prejemnikov literarnih nagrad, na kritiške recenzije in institucionalno recepcijo, v želji, da bi prikazali raznolikost, pestrost in trdoživost enega bolj protejskih in eksperimentalnih proznih izrazov slovenske književnosti. V antologijo so bile tako vključene tiste in tisti, ki še vedno pomembno sooblikujejo slovensko prozno pokrajino, čeprav se njihova ustvarjalnost ne omejuje (le) na kratko formo. Vključena so tudi besedila prvencev, predelane verzije že objavljenih zgodb in celo kakšen še neobjavljen tekst.

Prispevek izbranih ustvarjalk in ustvarjalcev k sodobni slovenski (kratki) prozi se nama je zdel nespregledljiv, zavedava pa se, da bo potreba po vključevanju novih imen sčasoma le še naraščala. Knjiga predstavlja vmesni člen v verigi, ki bo, upava, še dolgo nadaljevala z zbiranjem dobrih zgodb. Najin namen je namreč, da je, kot vsaka pregledna antologija, tudi ta predvsem napotitev k nadaljnemu branju. Zbrana so kratka besedila, večina je duhovitih (le katero veliko literarno delo pa ni

duhovito?), večina je neizprosni v spuščanju v globine in temine človeške duše. Nobeno pa se ne pozabi zazreti v zvezdno nebo.

Drago Jančar

ULTIMA CREATURA

Ko se Franc Rutar nekega davnega soparnega popoldneva ne bi bil zagledal v velike črke knjige, ki jo je ženska poleg njega držala na kolenih, bi se bilo zanj vse veliko bolje končalo. Ne bi bil preživel hudih stvari, za katere se mu je še leta pozneje, kadar je z mešanico mučne nelagodnosti in strahu pomislil nanje, zdelo, da so pravzaprav podobe iz nekih hudih sanj. Iz trenutkov med snom in budnostjo. Toda vedel je, da niso bile sanje, čeprav se je vse dogajalo v velikem daljnem mestu, katerega podobe, prav kakor sanje, danes prihajajo v njegovo življenje preko televizijskih zaslonov. Sredi nekega davnega soparnega popoldneva je drvel v podzemlje in bog, ki ga je tam srečal, je bil črn in strašen. Vsaj zase je trdil, da je bog, in Franc Rutar mu je to priznal, v sebi pa je takrat in še danes mislil, da je bil nekdo drug, njegovo temno protislovje. Bog si tako poceni zvijač ne izmišlja, ne poišče šibke točke v šibkem trenutku urejenega človeka na tak način; v to je bil, bolj ko se je nesrečni dogodek odmikal, vse bolj prepričan.

Trgovski zastopnik Franc Rutar je bil pohlepen bralec. Čeprav mu je pogosto pred utrujenimi očmi plesalo od

številčk in črk, si ni model kaj, da ne bi požrl sleherne besede in črke, ki se je pojavila v njegovem vidnem polju. Sodil je med tiste ljudi, ki v čakalnici ali na avtobusu, kjerkoli, berejo iz časopisov in knjig, ki niso njihove. Ne morejo si kaj, da ne bi preleteli hrbtnih strani časopisa, ki ga drži v rokah nekdo drug. Mnogi to počnejo iz lenobe in skoposti, nekateri tudi iz tatinskih nagibov: lastniku berejo čez ramo in ker dobro vedo, da posestnika čtiva to moti, znajo vselej pravi hip, preden so pri dejanju zaloteni, umakniti pogled in se zagledati skozi okno ali v konice čevljev. Nekaterim teh bralcev niti na misel ne pride, da na ta način nekomu pravzaprav z očmi odžirajo njegovo lastnino, črko za črko, kakor dele ženskega telesa, kakor kruh z mize. Franc Rutar se ni mogel pritoževati nad pomanjkanjem svojega zunanjetrgovinskega in drugega branja, pa je vendar branje časopisov in knjig, ki jih držijo v rokah drugi, postalo njegova nezaustavljiva strast. Pri tem je sproti preizkušal svoj eksaktni razum, Franc Rutar je bil človek eksaktnega uma in brezhibnega spomina. Poplesujoče naslove in fragmente časopisnih strani na avtobusu je v hipu povezal v sklenjene smiselne celote, športno poročilo se nikoli ni pomešalo s političnim. Kdor ima red v glavi, razume tudi red sveta in tu do napake ne more priti. V največje zadovoljstvo mu je bilo, kadar se je za kratek čas pojavila pred njegovimi očmi križanka, takrat so ga od naglega izziva in tveganja spreleteli mravljinici po koži. Tu je mogel preizkusiti naglo delovanje svojih možganov, ki je prišlo tako učinkovito do izraza pri tveganih založniških poslih; bliskoviti premisleki,

bliskovite odločitve. Z naglimi kalkulacijami in premeta- vanji besed je križanko rešil med dvema postajama. Franc Rutar je sodil, po lastnem prepričanju, med višje dosežke stvarstva.

To je kolegu iz tvrdke, s katerim je dopotoval v New York, dokazal že prvi dan. Po nekaj urah bivanja v veleme- stu je obvladal matematiko manhattanskih ulic, nič težja ni bila od povprečne križanke. Prav po njegovi zaslugi sta tudi naglo opravljala zapletene zunanjetrgovinske posle. Tretji dan se je v človeškem in poslovnem mravljišču poču- til kot doma, sončil se je v prijateljevi hvali, to je bila znana okretnost razuma in podjetnost Franca Rutarja, razlogov za zadovoljstvo mu pač ni manjkalo. Tudi potem ne, ko se je tretjega dne popoldne – bil je soparen, z oceansko vla- go natlačen popoldan – najedel poceni ocvrtilih piščancev v fast food restavraciji. Zadovoljno je sedel v podzemno železnico, da bi se odpeljal nekam proti Battery parku in se potem nekoliko sprehodil okrog Wall Streeta. Bil je v New Yorku, posli so bili urejeni, želodec poln, svet je bil visok in življenje lepo. Toda ko je svet najvišji, je tudi najgloblji padec najbližji.

Pogledal je okrog sebe, ali ima kdo odprt časopis. Preizkusil bi svojo brezhibno angleščino v tvegani igri povezovanja fragmentov v smiselne celote, med dvema postajama. Že je hotel vstati, da bi stopil za hrbet moške- mu, ki je držal v eni roki preganjen časnik, z drugo pa se je oprijemal nihajočega ročaja, ko se mu je ponudila še lepša, temu zadovoljnemu trenutku ustrenejša priložnost. K njemu je sedlo lepo temnopolto dekle, pravzaprav ženska,

še dekle in hkrati ženska. Na kolenih je odprla knjigo in se zatopila v branje. Ni bilo treba iztegovati vratu, nikomur ni bilo treba stopiti za hrbet in mu gledati čez ramo, tukaj je bilo razkošno čtivo, mirujoče, razgrnjeno nad oblimi čokoladnimi koleni. Črke so bile velike, da je zlahka sledil tekstu, napisanem v enostavni angleščini. Naloga je bila skoraj prelahka. Toda prihajal je s kosila, po telesu so se zadovoljno in leno pretakale tople snovi, pomešane s kentuckyjskimi ocvrtimi piščanci. Zato se je prepustil velikim črkam, zibajočemu vlaku, ki je drvel v črno podzemlje.

Naenkrat je začutil, da je vznemirjen in ves prebujen. Tekst, ki je ležal nad golimi čokoladnimi koleni, lepo ohlajenimi tukaj v podzemni sredi soparnega dne zgoraj, ta tekst je bil presenetljiv. Franc Rutar česa takega še ni nikoli bral, vsaj v vlaku ne: mlada ženska je pravkar legala, na polovici leve strani knjige, v posteljo s starejšim moškim, s pravim starcem, kot se je kmalu izkazalo. Napisano je bilo v prvi osebi, pripovedovalka je bila ženska. Zaklenila je za seboj vrata svojega stanovanja, odpenjala mu je gumbe na srajci, na začetku naslednje strani se je sklanjala k njegovemu vratu in z omamno naslado duhala njegovo starikavo kožo.

Franc Rutar je bil daleč od sleherne frivolnosti, skušnjave telesa in stiki s tujimi osebami so se upirali redu njegovega razuma. Izogibal se je vsemu tistemu, kar so nekateri njegovi kolegi na poslovnih poteh naravnost iskali. V Hamburgu si je nekoč ogledal tiste ženske v izložbi, toda da bi zanje tratil težko prisluženi denar, kaj takega mu niti v snu ni prišlo na misel. Toda še preden je

prišlo do razuma, ga je vsega oblilo z drhtavo vročico, ki je dotlej sploh ni poznal. Ali je bil soparen dan ali je bilo samo nepojmljivo dejstvo, da mlada ženska, ki še ni ženska, sedi poleg njega in bere takšne reči; tudi nenadni sklep, da ne bo izstopil in v mislih logično pripeljal tekst do konca, da bo stvar nad koleni prebral, je prišel samodejno, ne iz razuma, ampak iz nekega neznanega področja v možganih in telesu. Hlastno je prebral naslednjo stran, na kateri se je nerazumna erotična stvar nadaljevala in kjer je mogel ugotoviti samo to, da je dekle iz knjige omamljeno, noro ali pa na čuden način zaljubljeno. Nestrpno je čakal, da bo počasna bralka obrnila list. Zdaj je imel nekaj dolgih trenutkov, da si jo je ogledal. Videl je, da premika ustnice. Vlažne rdeče ustnice. Njegova postaja je bila mimo in lista še zmeraj ni obrnila. Premikala je kolena. Naivna punca, je pomislil, sladi si življenje s poceni romani z velikimi črkami. Gotovo dela v eni od tistih veleblagovnic in ves dan z okornimi prsti zavija oblačila. Pomislil je, da bi zdaj vseeno izstopil. Tedaj so se obla čokoladna kolena premaknila, položila je eno nogo čez drugo, hkrati je obrnila stran. In hkrati, vse se je zgodilo hkrati, se je njeno vroče bedro za dolg hip s takšno močjo priželo k njegovemu, da mu je iz možganov in iz spola hkrati udarilo v prsi, šinilo k srcu in se tam nad vrhom želodca nabralo nekaj votlega, kar se ni hotelo razpustiti. Črke so mu zaplesale pred očmi.

Ni izstopil. Slišal je bobnenje vlaka, ki je drvel nekam v podzemlje.

Dvignila je platnico in skozi kopreno omamljenih oči je videl na fluorescentno rdeči naslovni strani jamico

med ženskimi prsmi, raztrgano verižico nad njo, kristalne kaplje znoja ali vode. Naslov knjige, ki ga je v stotinki sekunde prebral, se je glasil: *Svet je poln poročenih moških*. Tisto, kar je oklepalo srce, je popuščalo in ono, kar je votlega ležalo na vrhu želodca, se je razpuščalo. Zdrznil se je in zdaj so z računalniško naglico začeli delati njegovi eksaktni možganski zavoji, da je pod svodom lobanje od naglega napora nekajkrat hrsknilo. Tole tukaj, je ugotovil, tole tukaj je nastavljeno. Tole dekle, je nadaljeval precizni um, sedi na podzemni železnici *samo zato*. Črke so tako velike, da jih lahko prebere še kdo drug, pod knjigo so čokoladasta kolena. In vendar, je z naporom zahrskal um, in vendar: zakaj? Za denar se to dela drugače. Zato, so naglo govorili urni možgani, ker si punca želi doživeti *natančno to*. Temne polti je, diskriminacija, frustracije. Kje drugje lahko najde poslovnega moškega, starejšega, pa čeprav starca, kot na podzemni železnici. Morda postane njegova ljubica, saj je znano, da si te vrste moški v najbolj skritih sanjah kličejo nepredvidljive dogodke, mlade mulatke. Ob tem razpletu razuma je bil spet zadovoljen s seboj, čeprav nič manj razburjen; če je bil še pred nekaj minutami samo razburjen, pred tem pa samo zadovoljen, potem je bil zdaj oboje, razburjen in zadovoljen. Razburjeno telo, zadovoljen um. Sedla je prav k njemu in k nikomur drugemu. Res da mu že nekoliko raste trebuh in da ima na glavi meniško tonzuro, a ta je nevidna. Neskončno zanimivejši mora biti od tistega starca, ki se ga je s tolikšno naslado opisovalo v čudnih straneh knjige na kolenih. Izstopil bom, je sklenil, kjer bo izstopila ona, pa naj se zgodi, kar se mora.

Navsezadnje se lahko človek tukaj že naslednji hip pelje nazaj. Sam je bil presenečen, ker se je tako naglo odločil. Če bo zahtevala denar, je pomislil in pomislek podaljšal v premislek, o tem se bomo odločali na licu mesta. Bil je zadovoljen s seboj, tudi ta odločitev je prišla iz razuma in iz zadovoljstva, nekoliko tudi iz razburjenja.

Vlak je zdaj drvel nekam proti Brooklynu. Pod vodo potujemo, je pomislil, kakšna avantura, zgoraj je ogromna temna gmota mostu, ki ga poznamo iz filmov, on, Franc Rutar, se pelje pod njo, temnopolto dekle ga zapeljuje. Gledal je njena kolena, rob krila nad njimi, s komolcem se je dotaknil njenih reber pod lahno bluzo, pogled je bil zdaj priklenjen na temno kožo, potoval je vanjo. Derma, so urno rekli možgani, pet črk iz križanke. Kaj je z menoj, je pomislil, kam se peljem.

Vstala je in si popravila krilo. Stopil je k vratom in tesno k njej. Popravil si je kravato in pomislil, da bo kmalu razvezana, kakor na straneh tiste knjige, ki jo zdaj stiska pod vlažno pazduho. Na peronu mu je pogledala naravnost v oči, čutil je, da globoko. Ne, tu ni bilo nobene pomote. Srce mu je razbijalo. Zdaj bo treba samo še zbrati pogum, da jo nagovori. Brez tega vseeno ne bo šlo. V mislih je naglo izbiral besede. Govoril bo goitno, nekoliko nosljaje, da ga ne izda slovanski naglas. Njeni boki so valovili pred njegovimi očmi, ko se je približevala svetloba z ulice, hiša z razdrapanim pročeljem nad njo. Rekel bo glasno, da se ne bo slišalo kladivo srca. Preden sta prišla do vrha, je našel prave besede. *Zanimiva knjiga, kajne?* je rekel. *Kaj?* se je zasmejala z biserno belimi zobmi, *kaj? Knjiga, je*

rekel nosljaje in globoko. *Aja, knjiga*, je rekla in se zvonko smejala. Mladostno je preskočil nekaj stopnic, zdaj sta bila na ulici. Spet je iskal prave besede. Našel jih je. *Ali vas lahko povabim na kavo?* je rekel še bolj globoko. *Lahko tudi jaz vas*, je rekla, tako da ni vedel, ali je to povabilo ali pa nemara posmehljivo odklonilo. Če si prišel tako daleč, so rekli zdaj odločeni možgani, potem pojdi do konca. Ali pa niso sploh nič rekli. Trgovski zastopnik Franc Rutar je bil od vsega, kar se je zdaj tako nepričakovano pripetilo v njegovem življenju, nemara brez tistih možgan, ki so mu tako zanesljivo pomagali sklepati posle in reševati križanke. Brez oči pa je bil prav zanesljivo. Kajti če bi jih imel, bi videl, da z naglimi koraki spremlja mlado črno dekle po neki obupno razdejani newyorški ulici, da skače čez kupe smeti in se izogiba ležečim telesom na pločnikih. Med črnimi ljudmi, ki so sedeli na nekih stopnicah, med njihovimi obrazi, se je zrinil za njo, ves čas samo za njo, skozi vrata v temno vežo. Od tod so vodile nekam daleč navzgor nove stopnice, s tesno približanima lesenima stenama na obeh straneh. Skozi ozek hodnik, po strmih stopnicah je hodil tik za njo, brez oči z vonjem po njeni drhteči *dermi* v nosnicah, s svojim znojem, ki se mu je razlival po tonzuri, kapljal s čela in lezel za srajco; z vonjem po preperelem lesu, ki je bil tu in tam preplepljen z odpadajočimi tapetami.

Na vrhu je odprla vrata, potem še ena. Znašla sta se v nevelikem prostoru. Z ulice je prihajal otroški vrišč in zategli klici stanovalcev z balkonov in oken, tudi divja glasbena zmešnjava od različnih strani. V kotu je bil v

poltemi razdrapan kavč, iz katerega je molela kovinska vzmet. Zrahljal si je kravato, čeprav je še zmeraj pričakoval, da bo to storila ona, preden mu bo odpela gumbe na srajci, kakor je bilo to opravljeno v knjigi. Pot mu je lil z obraza, srce mu je zdaj noro tolklo, tudi od teka po strmih stopnicah. Iz koticčka možgan, iz tistega, kjer se niso gibale njegove urne in precizne misli, pač pa iz tistega, kjer je počivala slutnja, je nekaj reklo, nekaj je nekaj reklo, ni mogel razložiti kaj, ni steklo po zavojih, ni se vključilo, a tudi ko bi se to zgodilo, ko bi razložil, kaj je tisto, kar je nekaj reklo, in kaj je reklo, bi bilo že prepozno.

Temno dekle je sedlo na kavč v temnem predelu sobe, prazno se je zagledalo nekam v steno, odprlo je usta in začelo vreščati. Začudeno je gledal v spačeni obraz tistega bitja, ki je sedelo tam, in ni razumel zakaj, zakaj sedi in zakaj vrešči, pomislil je, da bi nekako zamašil tisto odprto ustno votlino, iz katere je prihajal visok, monoton vrisk. *Oprostite*, je rekel, *to je pomota*, je rekel, *oprostite*. Udaril jo bom, je pomislil, zakaj vrešči, nič ji nisem naredil, udaril jo bom, je pomislil.

Ni vreščala dolgo, na koncu tudi ne več preglasno. Vrata so se takoj odprla. Vstopil je mlad črnc, z debelo zlato verižico okrog vratu. Malomarno je žvečil, *kaj se dogaja tukaj*, je rekel, precej nerazločno je zamomljaj ta stavek, ki je zanesljivo pomenil to, kar je Franc Rutar razumel: tale je njen zaščitnik. *Posiliti me je hotel*, je rekla punca, kakor da bi rekla *ura je štiri popoldne*. Prežvekujoči ga je obtožujoče in začudeno pogledal. *Kdo?* je vprašal. S prstom je pokazala na Franca Rutarja: *Tale*.